

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПРОПОРЦІЙ ВІДТВОРЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПРОЯВИ В АПК

Луценко О.А., ст.викладач
Харківський національний технічний університет
сільського господарства ім. П.Василенка

Розглядаються основні макроекономічні пропорції розширеного відтворення та проводиться аналіз економічної ситуації в АПК з позиції відтворення.

Постановка проблеми. Сьогодні спостерігається сучасне падіння обсягів виробництва продукції, зниження її економічної ефективності, що у значній мірі пов'язане з різким уповільненням техніко-технологічного переозброєння підприємств, яке обумовлено майже повним згортанням інвестиційного процесу внаслідок грубих диспропорцій у відтворювальних циклах. В умовах сучасного фізичного і морального старіння основних фондів, визначеного кризою та розвитком науково - технічного прогресу, потрібен особливий підхід до економічного регулювання їх відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі вивчення та дослідження питань відтворення привертає увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: В.Я. Амбросова, П.Т.Саблука, І.Г.Ушачева, Н.А.Борхунова, та ін. Позиції більшості дослідників збігаються в тому, що під час переходу до ринкових відносин і реформуванню аграрного сектору сільське господарство втратило можливість розвиватися на розширеній основі і створення необхідних умов для стійкого суспільного відтворення є обов'язковою передумовою економічної стабілізації аграрного виробництва. Держава повинна вміло використовувати наявні регуляторні важелі для гармонізації економічних відносин в АПК і здійснювати такий перерозподіл ресурсів, який забезпечить можливість розширеного відтворення. Проте, окремі об'єктивні питання оцінювання стану агропромислового комплексу і пропозицій конструктивних рішень вимагають детального опрацювання і залишаються недостатньо розкритими, що зумовлює необхідність подальших досліджень у цій сфері.

Ціль статті полягає в теоретичному обґрунтуванні факторів процесу відтворення і особливостей його прояви в АПК.

Основний матеріал дослідження. Під відтворенням розуміють безперервне оновлення процесу виробництва. Сучасна теорія економічного розвитку розрізняє три форми відтворення – просте, розширене та звужене. Форми відтворення перебувають у діалектичній взаємозалежності, тісному взаємозв'язку і переходять одна в одну: звужене відтворення, за якого відбувається скорочення виробництва, переростає за певних умов і на певному етапі у просте, а потім – у розширене відтворення [3]. Просте відтворення здійснюється в незмінних масштабах, розширене у зростаючих. Просте

відтворення завжди є складовою розширеного відтворення. Здійснення розширеного відтворення у сільському господарстві передбачає систематичне використання певної частини доходу на збільшення обсягів виробництва. При цьому не тільки відшкодовуються матеріальні блага, але і створюються нові засоби виробництва, предмети споживання, забезпечується необхідний рівень розвитку суспільства, що є матеріальною основою розширеного відтворення .

Умовою розширеного відтворення є дотримання пропорційності в розвитку галузей і підприємств. Сучасний стан економічних відносин в АПК характеризується наявністю декількох груп взаємопов'язаних диспропорцій. До першої групи належать галузеві і функціональні диспропорції, задачею яких є аналіз організаційно-економічного механізму АПК як єдиної цілісної системи, що представляє поєднання цінкових і фінансово-кредитних важелів регулювання відтворювального процесу в АПК з врахуванням особливостей продовольчих підкомплексів, різноманітності природно - економічних умов виробництва і реалізації, формування багатокладної економіки.

Особливе місце у процесі відтворення належить пропорції між категоріями нагромадження і споживання, через які забезпечується нарощування виробничих і оборотних фондів, споживчим та платоспроможним попитом. Тому вважаємо за необхідне розглянути перш над усе, як склалися пропорції між фондами нагромадження і споживання в масштабах країни за 1990-2006рр.у відповідності з даними статистичних щорічників України (табл.1)[6].

Під час аналізу динаміки структури ВВП фонд споживання не зазнає значних змін, проте найменше значення його відсоткової частки спостерігається у 2004р., а найбільше приходиться на 1997-1998рр. Щодо стосовно частки нагромадження, то вона протягом 1997- 2002рр. зменшувалася, але з 2003р. положення декілька поліпшилося, норма нагромадження почала збільшуватися і в 2006р. склала 24,0% [6].

Таким чином, можна помітити, що у період більш стабільного розвитку економіки норма нагромадження буде меншою ніж у період кризи, а споживання навпаки. Тому для підтримання стабільного економічного розвитку доцільно змінювати пропорції в рахунок збільшення фонду нагромадження (більш ефективно використовувати фонд нагромадження), тобто збільшувати вкладення в реальний сектор. Стосовно сільського господарства це будуть вкладення в елітне насінництво, племінне тваринництво, використання прогресивної техніки, що надасть змогу збільшувати обсяг валового внутрішнього продукту, і відповідно ту частину, яка споживається.

Але сьогодні загальні умови розвитку економіки, на фоні яких здійснюється процес відтворення у сільському господарстві, не можна забезпечити за рахунок зміни фондів споживання.

Таблиця 1

Структура ВВП за категоріями кінцевого використання за 1990-2006рр.,
у % до підсумку

Показники	1990р.	1995р.	2000р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.
ВВП	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Кінцеві споживчі витрати	73,6	76,4	75,2	76,6	75,4	75,4	73,3	76,9	78,6
-домашніх господарств	34,8	49,7	54,3	55,0	55,1	54,7	53,8	56,3	58,7
Некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства	2,3	5,4	2,3	2,0	1,9	1,7	1,4	1,3	1,0
-сектору загального державного управління	16,5	21,3	18,6	19,6	18,4	19,0	18,1	19,3	18,9
Валове нагромадження основного капіталу	23,0	23,3	19,7	19,7	19,2	20,6	20,2	22,0	24,0
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	3,4	3,3	0,0	2,1	1,0	1,4	-1,1	0,2	0,3
Сальдо експорту-імпорту товарів, послуг	-1,0	-3,1	5,0	1,6	4,4	2,6	7,6	0,9	-2,9

В таблиці 2 розглянемо детальніше процес відтворення в сільському господарстві, а також визначимо чи є процес відтворення розширеним, чи має місто “стиснення” економіки [5].

Таблиця 2

Індекси валової продукції сільського господарства за категоріями господарств,
у% до попереднього року

Показники	1990р.	1995р.	2000р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.
Господарства всіх категорій	96,3	96,4	109,8	110,2	101,2	89,0	119,7	100,1	102,5
Сільськогосподарські підприємства	95,3	91,0	95,0	120,4	98,3	74,8	140,4	102,7	109,5
Господарства населення	99,3	102,8	119,3	104,9	102,9	97,1	110,7	98,6	98,5

Аналізуючи дані таблиці 2 відмітимо, що до 1999р. спостерігається значне зниження сільськогосподарського виробництва. Однак, починаючи з 2000р.в галузі відбувається збільшення виробництва. Особливо розвиваються господарства населення темпи росту яких складають в окремі роки 103-120%. В 2006 році 67,6% підприємств отримали прибуток у розмірі 4478,4 млн. грн.,

проти 32,4% - збиткових підприємств (-2033,0 млн. грн.). Чистий прибуток від усієї діяльності склав 2445,4 млн. грн.[6].

Таким чином виникає питання про оцінку процесів, які відбуваються в економіці сільського господарства протягом останніх років, з точки зору характеристики типу відтворення. Особливе значення в даному випадку належить базі порівняння. Якщо співставити фізичний обсяг продукції в незмінних цінах з рівнем 1990 року, то спостерігається зниження виробництва або “звуження” економіки галузі. Але якщо орієнтиром прийняти 1999 р, то, починаючи з цього періоду виробництво можна характеризувати як розширене.

Розширене відтворення може здійснюватись в двох формах – інтенсивній та екстенсивній. Критерієм віднесення то тієї або іншої форми є характеристика процесу нагромадження. Тому, для того, щоб оцінити належить процес відтворення у сільському господарстві до екстенсивної чи інтенсивної форми, потрібно більш детально розглянути стан накопичення в галузі.

Відтворення інтенсивного типу здійснюється на базі значних технічних нововведень і постійного технічного прогресу. Його основними показниками є фондо і енергоозброєність, які надають можливість підвищувати продуктивність праці, знижувати витрати виробництва на одиницю обсягу суспільного продукту. Цей тип відтворення передбачає значні і систематичні інвестиції. При екстенсивному типі відтворення збільшення виробництва здійснюється за рахунок залучення додаткових трудових і природничих ресурсів на старій технічній базі.

Для характеристики пропорцій відтворення основних засобів і оцінки стану накопичення у сільському господарстві статистика розглядає такі показники: індекс обсягу основних засобів, введення в дію основних засобів, коефіцієнти вибуття та зносу основних фондів.

Індекс фізичного обсягу основних засобів щорічно зменшується на 3-4%; в останній час процес вибуття у 2-3 рази значно більший ніж введення; коефіцієнт зносу у сільському господарстві перевищує 50%. Дослідження свідчать, що в галузі накопичення не відбувається: основні засоби зменшуються, старіють, їх вибуття випереджає введення. Звичайно, окрема частина економічно сильних господарств розвивається нормально, але результати їх діяльності в цілому не в змозі змінити загальну ситуацію галузі, тому процес розширеного відтворення хоча і відбувається, але не на екстенсивній основі. Для більшого числа сільськогосподарських підприємств стоїть проблема не удосконалення, а навіть підтримання виробничого потенціалу на теперішній технічній основі.

І як наслідок, виникає питання за рахунок чого, яких джерел відбувалося збільшення виробництва, якщо в галузі не відбувалося нагромадження? Аналізуючи вище наведене, можна стверджувати, що джерелом збільшення сільськогосподарського виробництва було збільшення фонду споживання в цілому по країні, який пояснюється збільшенням виробництва продукції, приростом грошових доходів населення, збільшенням попиту на споживчі товари, і зростанням цін на продукцію. В результаті чого відбувається приплив додаткових грошових ресурсів у галузь, частка яких була направлена на

розширене виробництво. Таким чином можна стверджувати, що АПК отримує додаткові доходи внаслідок підвищення платоспроможного попиту, що і є внеском до фонду споживання у процес відтворення. Індекс споживчих цін на продовольчі товари в 2000-2006 рр. складав відповідно 134,5% і 105,7% (у% до попереднього року), а збільшення продукції сільського господарства становило: в 2000р.-109,8; в 2005р.-100,1; в 2006р.-102,5% [7,8]. В такому випадку ми зустрічаємо ще одну диспропорцію - між вартісною і натурально-речовою формами споживання, яка з'являється на стадії обміну як протиріччя між попитом і пропозицією. Слід підкреслити, що хоча працівники галузі сільського господарства як і все населення, як покупці, страждають від інфляції в цілому галузь виграє під підвищення цін на сировину і товари, що пом'якшує диспаритет цін між 1 і 2 сферами АПК.

Висновки. Підводячи підсумок слід підкреслити, що у період 2002-2006рр. розвиток сільського господарства відбувався на розширеній основі екстенсивного типу, але доцільно зауважити, що в даних умовах зберігається тільки одна умова розширеного відтворення – збільшення темпів економічного розвитку, яка не в змозі забезпечити стійкий економічний ріст. Екстенсивний шлях розвитку не може забезпечити суттєвого збільшення фонду споживання і стійкого економічного росту (показники 2005-2006 років показують зниження позитивної тенденції). Основним напрямком розвитку економіки в цілому і сільського господарства є інтенсивний шлях, який оснований на зростанні фондоозброєності і продуктивності праці, а методи екстенсивного напрямку можуть застосовуватися додатково.

Таким чином можна помітити, що на даному етапі розвитку система відтворення не гарантує стійкий економічний ріст і соціальну-економічну стабільність.

Література:

1. Амбросов В.Я. Фінансова стабілізація розширеного відтворення в аграрному секторі економіки. Агроінком № 7-8, 2007.с.116.с.26-28.
2. Бондаренко О.А. Економічні основи відтворення основних засобів.-Суми: Довкілля, 2001.-202с
3. Коваль П.В. Теоретико-методологічні аспекти відтворення в сільському господарстві. Економіка АПК, 2006, №1, с.109-117
4. Лагодієнко В.В. Особливості відтворення основних виробничих засобів сільського господарства // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2002. – №16.
5. Экономические проблемы воспроизводства в АПК России. М.: “Энциклопедия российских деревень”. 2003. С.455.
6. Статистичний щорічник України за ред. Осауленка О.Г./Держкомстат України.- К.: Техніка, 2007р. С.607.
7. <http://www.minstat.gov.ua>
8. <http://uprstat.kharkov.ukrtel.net>